

Podzim 2014
PřF:XS050 Školní pedagogika

Konstruktivismus je když ...
Časť 1.
Konstruktivismus ako filozofický smer prítomný v pedagogike

Vypracovala:

Mária Kopecká, študentka PřF B-MA Matematika

Úvod prvej časti

Cieľom tejto práce je načrtnúť teóriu konštruktivismu ako filozofického smeru, ktorý sa prejavil takmer vo všetkých oblastiach života, oblasť pedagogiky nevynímajúc. Do edukácie začal konštruktivismus prenikať ako reakcia na nespokojnosť akademickej obce s efektivitou vtedajšieho transmisívneho spôsobu vzdelávania. Základný rozdiel medzi konštruktivismom a transmisivizmom je v spôsobe sprostredkovania poznania. Transmisívna škola chápe vzdelávajúci sa subjekt (dieťa-žiaka) ako pasívneho prijímateľa poznania, „prázdnu nádobu“, do ktorej učiteľ, ako autorita disponujúca poznáním, toto poznanie vkladá. Medzi základné prostriedky transmisívneho spôsobu výuky patrí napríklad prednáška alebo výklad. Edukácia na základe konštruktivismu, naopak, vychádza z predpokladu, že vedomosti sú vytvárané/osvojované, na základe nejakej formy manipulácie s prijatými informáciami/objavenými vedomosťami poznávajúcim subjektom. Teda, poznanie nevzniká pasívnym prijímaním predkladaného poznatku, ale je to aktívny proces poznávajúceho subjektu; dieťa-žiak poznanie sám tvorí. Učiteľ tu vystupuje len ako „facilitátor“ procesu poznávania. Teóriu transmisie ako najvhodnejšieho spôsobu vzdelávania má podporovať i predpoklad, že tento spôsob osvojovania si vedomostí je najrýchlejší. Konštruktivismus však prichádza s tvrdením, že práve pasívne prijímanie poznatkov v recipientovi zabíja akúkoľvek motiváciu si tieto poznatky osvojiť. Formálne (pasívne) sprostredkovanie poznatkov daným subjektom môže jeho poznanie dokonca brzdiť [1]. Bližšie sa v práci transmisívnemu prístupu nebudem venovať. Pojem uvádzam kvôli zlepšeniu predstavy konceptu konštruktivismu ako protikladu k transmisívnemu ponímaniu výuky. V práci sa zaoberám najmä vymedzením pojmu „konštruktivismus“ a vysvetlením niektorých jeho smerov s ohľadom na pedagogiku.

Vymedzenie pojmu konštruktivismus

*„Povedz mi, a ja zabudnem;
ukáž mi, a ja si to zapamätám;
nechaj ma to urobiť a ja to pochopím.“
Staré čínske príslovie*

Konštruktivismus je jedným z filozofických smerov zaoberajúcich sa vysvetlením pojmu pravdy (pravého poznania). Tento smer sa prejavuje najmä v dvadsiatom storočí, hoci jeho korene siahajú asi dve storočia dozadu.

•Radikálny versus naivný konštruktivismus

Podľa Ernsta von Glasersfelda, „každý človek je sám zodpovedný za to, čo si myslí, čo vie a čo robí“. [2] Samotný konštruktivismus potom vychádza z dvoch princípov:

- 1.) „Poznanie nie je pasívne získané, ale aktívne tvorené poznávacím subjektom.“
- 2.) „Funkcia kognície je adaptívna, umožňuje vytvárať životaschopné vysvetlenia, na základe skúsenosti, praxe a cieľov subjektu.“ [1]

Za radikálny je považovaný konštruktivismus vystavaný na oboch princípoch, zatiaľ čo konštruktivismus postavený len na prvom princípe (hoci vlastnú podstatu filozofie konštruktivismu vystihuje až druhý princíp) sa označuje ako naivný (triviálny) konštruktivismus. Zjednodušene možno povedať, že konštruktivismus popiera existenciu všeobecnej pravdy (poznania) a tvrdí, že pravdu (svoje poznanie) si utvára (konštruje) každý sám. Podľa tejto teórie dokonca môžeme tvrdiť, že človek môže poznať len to, čo sám vytvoril, a teda nikdy nemôže nadobudnúť úplné poznanie. [1]

Za zakladateľa konštruktivismu sa považuje Jean Piaget, postupom času sa však teória konštruktivismu vyvíjala a piagetovský konštruktivismus dnes už nezodpovedá súčasnému trendu v tejto oblasti. [3]

Podľa definície uvedenej v *Pedagogickom slovníku*, je konštruktivismus:

„[...] široký proud teorií ve vědách o chování a sociálních vědách, zdůrazňující jak aktivní úlohu subjektu a význam jeho interakce s

prostředím a společností. V tomto smyslu je interakční teorií překonávající jednostrannost empirismu a nativismu.“ [4]

Na konstruktivismus sa teda možno pozerat' z viacerých hľadísk. Pupala a Osuská uvádzajú celkom pätnásť rôznych konstruktivistických smerov, rozšírených najmä v Amerike , ktoré sú však, viac či menej, obmenami základnej konstruktivistickej teórie. Jedná sa o smery „dialektický, empirický, humanistický, kontextuálny, informačno-procesový, metodologický, moderovaný, piagetovský, postepistemologický, pragmatický, radikálny, racionálny, realistický, sociálny a socio-historický, personálny a pedagogický“. [1]

Pre účely tejto práce je najdôležitejší pohľad didaktický. Didaktika rozdeľuje konstruktivismus do troch základných subkategórií, a to na kognitívny konstruktivismus (piagetovský; zaoberajúci sa epistemoógiou), sociálny (zaoberajúci sa vplyvom prostredia) a pedagogický (zaoberajúci sa výukou). [4]

Epistemologický konstruktivismus

Epistemológia je filozofický smer, ktorý sa zaoberá náukou o poznaní. Skúma čo je to poznanie, a ako poznanie dosahujeme. Popisuje poznanie ako také [5].

Epistemologický pohľad na konstruktivismus patrí k jedným z najstarších a vychádza najmä z pozorovaní a výsledkov skúmania švajčiarskeho filozofa a psychológa Jeana Piageta, ktorý je predstaviteľom „európskej školy“, a tiež z teórie kognitívnej psychológie (“americká škola”), ktorá skúma myslenie človeka. Predstaviteľom kognitívnej psychológie je napríklad J. S. Brunner.

Piaget sa zaoberal výskumom vývoja kognitívnych schopností detí v rôznom veku. Na základe svojho pozorovania rozdelil kognitívny vývoj dieťaťa na niekoľko období:

- senzori-motorické štádium (do 2rokov) – vedomie svojho okolia (uvedomenie si vecí, ktoré sa dajú skúmať zmyslami – čo možno chytiť, vidieť)
- predoperačné štádium (2-7) – egocentrické poznanie (vedomie svojho ja)
- štádium konkrétnych operácií (7-12) – konkrétne myslenie
- štádium formálnych operácií (nad 12 rokov) – abstraktné myslenie (predstavivosť)[1 zmeň na 3]

Piaget tvrdí, že výsledkom každého z týchto štádií je nepresný obraz reality, a v jednotlivých štádiách je poznávajúci subjekt (dieťa ale môže to byť i dospelý) obmedzený v maxime možného dosiahnuteľného poznania, pričom v procese každého poznávania subjekt postupne prechádza

všetkými štádiami. Na základe týchto pozorovaní formuloval Piaget tzv.genetickú epistemológiu. Tento prístup sa snaží prepojiť psychologický modelu vývinu myslenia a pedagogické postupy. Oproti epistemológii tvrdí, že “poznanie ako také” neexistuje, vzniká až na základe konštrukcie (tvorením). Toto tvorenie prebieha cestou asimilácie a akomodácie poznatku [3] Asimilácia znamená pripodobnenie novej skutočnosti ku v minulosti vytvorenému obrazu (konštruktu) a akomodácia znamená pretvorenie tohto starého obrazu, ktorý nezodpovedá realite, na nový. Tým vzniká nové poznanie; je to akási aktualizácia poznatkov.

Epistemologický prístup sa teda pozerá na proces získavania poznatkov (učenie) ako na konštrukciu. Tvrdí, že poznávanie sa deje procesom spájania fragmentov informácií z vonkajšieho prostredia do zmysluplných štruktúr, pričom subjekt poznávania vykonáva s týmito informáciami mentálne operácie podmienené príslušnou úrovňou jeho kognitívneho vývoja.” [1] Týmto má dochádzať u poznávajúceho subjektu k rozvoju intelektu. Z tohto hľadiska konštruktivizmus môžeme považovať za jeden (v radikálnom ponímaní dokonca za jediný – viď vyššie) zo spôsobov poznávania (získavania poznatkov). Z filozofického hľadiska však podstatnou otázkou zostáva, čo je tu vlastne konštruované – čo je to poznatok – a ako je to konštruované?

•Personálny konštruktivizmus

Vyvinul sa na podklade piagetovského konštruktivizmu, odmieta však jeho stupne mentálneho vývoja poznania. Kládie dôraz na preexistujúce koncepty (prekoncepty) a predchádzajúce poznatky poznávajúceho subjektu. Je výrazne zameraný na jedinca a na aktuálny obsah jeho poznania, ktorý je kľúčový pre tvorbu nových poznatkov. Učenie chápe ako zmenu konceptu, “proces dekonštruovania miskonceptí [starých,často mylných poznatkov – prekonceptí] a konštrukcie [nových a správnych] vedeckých koncepcií na ich miesto.“ [1]

Sociálny konštruktivizmus

Ďalším z didaktických prístupov je sociálny konštruktivizmus. Tento zdôrazňuje “nezastúpiteľnú úlohu sociálnej interakcie a kultúry v procese konštrukcie poznania”[4]. V didaktike sa jeho zásady uplatňujú najmä v procese kooperatívneho učenia, čo je práca v skupinkách.

Pedagogický konštruktivizmus

V praktickom pedagogickom využití sa oba prístupy (epistemologický a sociálny konštruktivizmus) dopĺňajú. Učiteľia zastávajúci tento smer sa snažia zaradiť do výuky riešenie problémov zo života,

podporovať kreatívne myslenie, prácu v skupinkách, a naopak obmedzovať množstvo teórie a bezduchého memorovania. Vo výuke sa často využíva manipulácia s predmetmi a rôzne druhy učebných pomôcok. Do tohto spôsobu výuky sa, hlavne v USA, vkladajú obrovské nádeje na zlepšenie znalostí žiakov, hoci odporcovia vytýkajú takémuto spôsobu výuky „príliš veľký dôraz na zábavu“ a zabúdanie na precvičovanie a opakovanie učiva, ako aj na učenie sa spamäti; prílišný dôraz na „naivné teórie“ dieťaťa. [4]

Kontextuálny a sociálny konštruktivizmus

Kontextuálny konštruktivizmus úzko súvisí so sociálnym konštruktivizmom a to tak, že tvrdí, že „do tvorby konceptuálnych štruktúr detí vstupuje prostredie“. [1] Predpokladá existenciu určitého naivného poznania („zdravého rozumu“), s ktorým poznávajúci subjekt pristupuje k novému – vedeckému poznaniu. Prekoncepty „zdravého rozumu“ odrážajú určité kultúrne a jazykové prostredie, z ktorého poznávajúci subjekt prichádza do nového – vedeckého – kultúrneho prostredia, ktoré taktiež oplýva vlastným vyjadrovacím jazykom. Poznanie je v procese poznávania „sociálne sprostredkované a personálne elaborované“, je to „enkulturačný proces do prostredia vedeckej kultúry“. [1] Avšak sociokonštruktivistické úvahy nemajú za cieľ viesť edukačné postupy k pokusom o nahradenie dovtedajšieho spôsobu myslenia („zdravého rozumu“) poznávajúceho subjektu (predovšetkým dieťaťa) myslením vedeckým, teda k búraniu a nahrádzaniu miskonceptí novými konceptami. Aj vzhľadom na doterajšie výsledky výskumu detského myslenia je tento prístup zbytočný, dokonca neopodstatnený. Skôr sú tieto úvahy orientované na individuálnu výstavbu poznatkov na podklade už existujúcich prekonceptí. [1]

Záver

Konštruktivizmus je smer hlásajúci, že poznanie ako také neexistuje a teda ho nemožno získať. Možno ho jedine vytvoriť, pričom do tohto procesu vstupuje i sociálny rozmer a taktiež prekonceptie subjektu poznávania, čiže jeho predchádzajúce poznanie. Konkrétne pedagogický konštruktivizmus môže byť veľmi nápomocný v tvorbe kurikulárnych projektov, modelov učenia a vyučovania. [1] Konštruktivizmus kladie dôraz na tvorbu poznávania bez toho, aby nejako zohľadňoval rolu učiteľa, dokonca ju v niektorých svojich subkategóriách spochybňuje, a vyzdvihuje individualitu subjektu vzdelávania ako najdôležitejšieho faktoru v procese poznávania.

Zoznam použitej literatúry

[1] Pupala B., Osuská, L., (2000). Vývoj, podoby a odkazy teórie konštruktivizmu. *Pedagogická revue*, 52(2), s.101-114

[2] VON GLASERSFELD, Ernst. An Introduction to Constructivism. In: WATZLAWICK, Paul. *The Invented reality: how do we know what we believe we know? : contributions to constructivism*. New York: Norton, 1984, s. 17-40. English translation of: Von Glasersfeld, Ernst. Einführung in den Radikalen Konstruktivismus. In: Watzlawick, P. (ed.) *Die Erfundene Wirklichkeit*, Munich: Piper, s. 16–38. Dostupné z: <http://www.univie.ac.at/constructivism/EvG/papers/070.1.pdf>

[3] Jean Piaget. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 24.10.2014 [cit. 2014-11-04]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jean_Piaget

[4] PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 2., rozš. a preprac. vyd. Praha: Portál, 1998, 328 s. ISBN 80-717-8252-1. s.113

[5] Epistemology. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 31.10.2014 [cit. 2014-11-04]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Epistemology&oldid=631906015>